

בכורות נז

משה שווערד

1. פני יהושע על ביצה דף לט/ב

וסבר רב נחמן יש ברירה והתנן האחין והשותפין וכו'. והא דלא משנינן הכא דכי לית ליה לרב נחמן ברירה היינו מדאורייתא אבל בתחומין דרבנן סבירא ליה דיש ברירה כרבי אושעיא דלעיל דהא ודאי ליתא הא דהקלובן נמי מדרבנן היא כדמשמע מלשון רש"י כאן ועוד דהא לענין מעשר בהמה קולא הוא וזה ודאי אין סברא לומר להקל בדאורייתא משום ספיקא דברירה:

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף נו עמוד ב

לענין הלכה במחלוקת אי יש ברירה:

א/ רוב הראשונים פסקו כחילוק ר' אושעיא בביצה לה. דבשל תורה אין ברירה ובדרבנן יש ברירה, וכן פסק הרמב"ם (תרומות א. כא., גירושין ג. ד.).
ובביאור חילוק זה נחלקו האחרונים:

[I] דעת הפני יהושע והצל"ח בביצה שם שהוא מטעם ספק דמדאורייתא לחומרא ובדרבנן

לקולא, ולפי"ז נמצא דאף בשל תורה אין אומרים ברירה רק לחומרא ולא לקולא.

[II] ברם היש"ש ב"ק (פ"ה בדיני ברירה) וכן התו"ט פסחים (פ"ח מ"ב) נקטו דאינו מטעם

ספק אלא בודאי בין לחומרא ובין לקולא.

ב/ ודעת הר"י בתוס' תמורה ל. (ד"ה ואידך) דאף בשל תורה פסקינן דיש ברירה, ודלא כר' אושעיא.

ג/ ומאידך דעת המרדכי (סוף ביצה) לפסוק דאף בדרבנן אין ברירה.

מראה מקומות ממסכת תמורה דף ל

א. תוספות מסכת תמורה דף ל עמוד א

ואידך לישתרו - פירוש מטעם ברירה והשתא נחא לפר"י דפסק הילכתא בכולי הש"ס דיש ברירה אבל לר"ת דפסק הילכתא דאין ברירה היכי פריך כ"כ בפשיטות ואידך לישתרו וי"ל משום דאיכא תנאי דאית להו ברירה פריך ליה ממתני' דלא כוותיה מיתוקמא יש לתמוה דהכא משמע שאם איסור מעורב בהיתר נוטל האיסור וסומכין על ברירה לומר שזהו האיסור שנסתלק לכן בהיה דהלוקח יין מבין הכותים (דמאי פ"ז מ"ד) שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן מעשר וסומך על ברירה ולומר שזהו החולין שהוא שותה וכן ההיא דג' שלקחו קיניהן בשותפות ומתה אחת מהן דפריך הש"ס בפשיטות במס' יומא (דף נה:): ונשקול ד' זוזי ונישדינהו ואידך לישתרו משום ברירה וא"כ בכל איסור המעורב בהיתר נסמוך אברירה ונשקול כשיעור האיסור ואידך לישתרו וכן זבחים שנתערבו בשור הנסקל דאמרינן (זבחים דף ע:): ימותו ואמאי נהי דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי מ"מ נשקול חד מיניהו ואידך לישתרו ואומר מורי הרמ"ר כלל גדול בדיון זה דודאי כל דבר שהוברר האיסור מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר לא סמכין אברירה כיון שתערובתו היה באיסור אבל הגי תערובתן בהיתר כי האיסור לא היה מבורר קודם תערובתו ולאחר התערובת נולד האיסור אז סמכין אברירה, [ועי' היטב תוספות בכורות נו: ושייך לדף נז. ד"ה לברור וע"ע תוספות סוטה יח. ד"ה חזר].

ב. ספר גליוני מנחת חן

שם סד"ה ואידך וז"ל ואומר מורי כלל גדול בדיון זה דודאי כל דבר שהוברר האיסור מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר, לא סמכין אברירה כיון שתערובתו היה באיסור, אבל הני תערובתן בהיתר, כי האיסור לא היה מבורר קודם תערובתו, ולאחר התערובת נולד האיסור אז סמכין אברירה ע"כ. לכאורה ההסבר הוא דכיון דאף תערובות בע"ח בטלים מדאורייתא, ורק רבנן החמירו, לכן החמירו שלא ליבטל האיסור שהיה קודם התערובות, אבל הקילו שלא יחול האיסור בתערובות, דיותר קל לעכב חלות איסור מלבטלו.

ג. ספר עבודה ברורה

בא"ד. אז סמכין אברירה. צ"ב איך שייך בתערוכת איסור והיתר דין ברירה, דכיון שיש בתערוכת זו חפץ שהוא אסור, איך אמרין דכשמוציא מן התערוכת כשיעור האיסור זהו החפץ האסור ומה שנשאר מותר, והלא יכול להיות שהוא לקח את המותר והחפץ האסור נשאר בהתערוכת, ואיך שייך בזה דין ברירה. והנה מצינו דין ברירה באחין שחלקו מה שירשו מאביהם (ע' ב"ק סט:): דלמ"ד יש ברירה אמרין דאיגלאי מילתא למפרע שזהו החלק שירשו מאביהם, אבל כשיש תערוכת של איסור והיתר, והאיסור הוא דבר מבורר אלא שלא ידעין איפה הוא (כחא דסוגית הגמ' ביומא שהמעות של זה מת אסורים בהנאה), איך שייך לומר דכשמוציא מן התערוכת כשיעור האיסור איגלאי מילתא שזהו האיסור, הלא ודאי יכול להיות שהוציא את ההיתר ולא את האיסור.

ד. ספר עבודה ברורה

בא"ד. סמכין אברירה. ז"ל קובץ שעורים (חלק ב' סימן ל"ד סק"ה): וביאור דבריהם דהיכא שהמציאות מצד עצמה מבוררת ורק אצלנו הוא ספק מפני חסרון ידיעתנו לא שייך לסמוך אברירה לומר שלקח האיסור, כי שמא איתרמי ליה ההיתר בידו והאיסור נשאר בתערוכות, אבל התם גבי מחיר כלב המציאות בעצמה אינה מבוררת שגם אליהו אינו יכול לומר שטלה פלוני הוא מחיר הכלב, כי מאיזה טעם יהיה טלה זה נגד הכלב יותר מטלה אחר הדומה לו, ובזה סמכין אברירה. וכן באחין שחלקו, דלמ"ד יש ברירה יורשין הן ואמרין דכל אחד נטל את שלו, והוה ג"כ מהאי טעמא, דאין שום טעם לומר ששרה זו שייכה לראובן יותר מלשמעון, ובכה"ג סמכין אברירה, עכ"ל.

ה. ספר יד בנימין

בתום ד"ה ואידך לשתרו פי' מטעם צריכה כו' אצל לר"ת דפסק הלכתא דאין צריכה היכי פריך כ"כ בפשיטות ואידך לשתרו עכ"ל. עי' "צחוק" חדשים" על המשניות שכו' ליישב דקושית הגמ' קאי על הא דקתני ריש פירקין אס נחערב אמתן ומחיר אפי' באלף כולן אסורין ועל זה מפרש צסיפא מה נקרא מחיר, ועכ"פ כיון דמייירי נחערב באלף דמדאורייתא מישרי שרי ורק מדרבנן צע"מ חשיבי ולא בטלי, לכך פריך שפיר דנסמון אצריה [דרכ דאורייתא קי"ל דאין צריכה]. ועי' רש"ש.

1. שפת אמת מסכת תמורה דף ל עמוד א

שם בגמ' ואידך לישתרי הקשו בתוס' הא אין ברירה ולכאורה הי' נראה כיון דתשעה וחד כלב א"כ עכ"פ בטל המחיר ברוב רק דב"ח לא בטלי וזה רק מדרבנן ובדרבנן קי"ל דיש ברירה אח"כ ראיתי שכ"כ הג' רע"א ז"ל ע"ש שתמה על התוס' חדשים אכן באמת נראה דקושית התוס' נכונה דאי אין ברירה כולן אסורין שאני אומר דכל שה נחלף על חלק עשירי מכל שה ומהכלב ומגלן לומר דכל אחד מחליף בחד אי אין ברירה א"כ הקשו שפיר כנ"ל:

2. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף נה עמוד ב

והנך לישתרו. איכא למידק והיאך לישתרו הנך ומאי שנא מכל איסורין שבתורה שאם יש איסור בהיתר בפחות מכשיעור לבטלו שהכל אסור ואין מתירין אותו בסילוק כדי האיסור, ויש מרבותינו הצרפתים שתירצו דשאני הכא שתחילת התערובת היה בהיתר ודמי לשני לוגין שאני עתיד להפריש שאינו מדמע את השאר ולסאה תרומה שנפלה לתוך החולין לפחות ממאה, והטעם מפני שהתערובת היה בהיתר, ואין דברים אלו מחוורין דבכל איסורין שבתורה אין הפרש בין שנפל האיסור בהיתר או שהי' היתר ונאסר מקצתו אח"כ ואינו ניכר כגון שנטמא אחד מהם או שנאסר בקונם או מפני חמץ בפסח וכיוצא בו, והא דשני לוגין אינו אלא מטעם ברירה דלמאן דאית ליה ברירה למפרע אנו רואין כאילו האיסור עומד בפני עצמו וההיתר בפני עצמו, ותדע דבעלמא קי"ל קרא לה שם מפיה לא ישתה משוליה מפני שמסקה מעורב הוא (תוספתא דמאי פ"ח הי"א) ואילו הכא הותר מטעם ברירה וכדכתיבנא בכמה דוכתי בס"ד.

2. תוספות מסכת בכורות דף נו עמוד ב ד"ה לברור חד

לברור חד מיניהו להדי כלב כו' - וא"ת מה יועיל הא אין ידוע איזהו אותו שכנגד הכלב וכי תימא לפי ששוה לכלב הא דאמר אי דשוו כולהו להדדי ה"נ ואז היאך יכול לברר אותו שכנגד הכלב להתיר האחרים וי"ל שכך סברת הש"ס כיון שיש ברירה שיש לדבר להיות תלוי בדעתו דמסתמא כך דעתו מתחלה דאותו שיברור הוא כנגד הכלב.

• ספר יד בנימין

שם בגמ' ואי אמרת יש ברירה ליברור חד מיניהו לכהדי כלב ולשקול והנך לישתרו, אמר רב אשי כו' הכ"ע דלא שוו כולהו להדדי ושוי האי כלבא חד ומשכו וכו'. הנה הרמז"ס ז"ל צפ"ד מהל' איסומ"ז הל"ז הביא להאי אוקימתא דרב אשי, וכבר תמהו האחרונים כיון דקי"ל אין ברירה וכמו שפסק הר"מ ז"ל גופי' א"כ הרי א"ל לאוקימתא דרב אשי, וצ"ל מ"מ פ"ו מהל' בכורות הל' י' (ד"ה ואע"פ) הניח צ"ע.

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף נו עמוד ב

ד"ה לברור - וכי תימא לפי ששוה לכלב הא [אמר] אי דשוו כולהו להדדי ה"נ ואז היאך יכול לברר אותו שכנגד הכלב להתיר האחרים - נראה שתוס' מפרשים כפירוש רגמ"ה ד"שוו כולהו להדדי" היינו שכל אחד מהטלאים שוה כנגד הכלב, אבל רש"י דקדק לפרש שכל אחד מהטלאים שוה כטלה שכנגדו, נמצא שהעשירי דוקא הוא כנגד הכלב. וי"ל שכך סברת הש"ס כיון שיש ברירה שיש לדבר להיות תלוי בדעתו דמסתמא כך דעתו מתחלה דאותו שיברור הוא כנגד הכלב:

האם מהני ברירה להתיר איסור שכבר מעורב בהיתר?

הנה כתירוצ' תוס' דהכא תירץ גם הריטב"א יומא נה: בסוגיא דשופרות קיני חובה, דאמרינן "נברור ד' זוזי ונשדי במיא והנך נשתרו", וביאר הריטב"א דמהני שם ברירה לפי שנותנין

המעוות בשופרות על דעת שכפי שירצה הכהן יעשה. וכן נקטו תו"י ותוס' הרא"ש שם, אלא שכתבו דמיירי שהתנו כן מתחילה. וראה עוד תוס' סוטה יח. (ד"ה חזר).
ברם תוס' בתמורה ל. (ד"ה ואידך) כתבו בשם מורו הרמ"ר, דכל היכא שנתערב כבר בתורת איסור אכן לא מהני ברירה לסלק האיסור, אך היכא שהתערובת היתה בהיתר ורק אח"כ נולד האיסור אזי סמכינן אברירה לסלק האיסור. והרישב"א ביומא הביא פירוש זה ודחאו.
אמנם כחילוק תוס' בתמורה בשם מורו נקט גם בשו"ת חוות יאיר (סי' קל"ג), אולם שאר אחרונים נחלקו עליו - יעוי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכ"ט), תוי"ט ורעק"א במשנה דמאי (פ"ו מ"ז), ובשערי יושר (ש"ג פכ"ב), וע"ע קהלות יעקב יומא (סי' ט"ז), בכורות (סי' ל"ג), ותמורה (סי' י"א).

3. שערי ישר שער ג פרק כג

תקכג ובהידושי הרשב"א למסכת קידושין דף י"ז ע"ב כתב ענין נפלא בהא דאמר רבא ירושת גר את הנכרי אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים מהא דתנן גר ונכרי שירשו את אביהם נכרי, גר יכול לומר לנכרי טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות וכו' ואי ס"ד דאורייתא כי שקיל חילופי ע"א הוא דקא שקיל וכו' וכתב הרשב"א וז"ל, ואיכא למידק הא אמרינן חבר ועם הארץ שירשו את אביהם ע"ה והניח פירות מעושרים ושאינם מעושרים יכול חבר לומר לע"ה טול אתה פירות שבמקום פלוני וכו' ואף על גב דירושה דאורייתא, וי"ל דהתם במין אחד ומשום ברירה אבל בשני מינים כי הכא אין ברירה, ואכתי לא ניחא לי דהא דאיתא בתמורה וכן בשני שותפים שחלקו אחד נטל עשרה טלאים ואחד נטל תשעה טלאים וכלב, את שכנגד הכלב אסורים, שעם הכלב מותרים, ואקשינן בגמרא ואמאי אסורים נשקול חד בהדי כלב וניתסר, כלומר, משום ברירה, ואידך ט' נישתרו, ומשני כגון דשוה עשרה כל חד ד' זוזי ופלאגא חומשא וכלבא שוה חמשא זוזי אלמא אי לאו הכי ט' אחרני שרי אלמא אף בשני מינים יש ברירה, ושמא רבא סבר דבשני מינים אין ברירה וההיא מתניתין כפשטה מפרש לה אפילו כי לא שוה כלבא טפי מד' זוזי דאין ברירה. עכ"ל.

תקכד ודבריו מרפסין איגרי, חדא מה שייך ענין ברירה דהתם לדון משום שני מינים, דכיון דהתם דיינינן רק לברור הטלה שעליה חל דין מחיר כלב מתוך שאר הטלאים, והברירה היא בין הטלאים, ועוד שההבדל הוא בין מין אחד לשני מינים הוא רק כשאנו דנים על חלוקת השותפים והיורשים לומר שזה חלקו, שם שייך לחלק בין מין אחד לשני מינים, והתם דיינינן על ברירה של חלות המתיר כלב, ושנית קשה דאדרבה מסוגיא דהתם מוכח דבשני מינים אין ברירה ומשום"ה נאסר טלה אחד משום מחיר כלב, דאם נאמר דגם בשני מינים יש ברירה דזהו חלקו משעה הראשונה לישתרו כולם, כמו דמקשה הרשב"א כאן דאי יש ברירה לא חשוב חליפי ע"ז, וכבר נתקשו רבים בדברי הרשב"א אלו.

תקכה ונלענ"ד בכונת דבריו דהנה לענין הקושיא הראשונה שכתבנו י"ל דכיון דיסוד ענין ברירה הוא דאמרינן מה שרצה לברור עכשיו כך דעתו היתה משעה הראשונה אף שלא חשב מעיקרא כלום על דבר זה, וכמו שכתבו התוס' במסכת בכורות דף נ"ו ע"ב וז"ל וא"ת מה יועיל אם יברור וכו' וי"ל שכך סברת הש"ס כיון שיש ברירה שיש לדבר להיות תלוי בדעתו דמסתמא כך דעתו מתחילה דאותו שיברור הוא כנגד הכלב. עכ"ל.

תקכו והנה מה שתלוי ברצונו בזה הוא משום דלחבירו אינו נוגע ענין זה כלום איזה טלה יהיו נגד הכלב, וכל זה ניחא אם נימא דבשני מינים יש ברירה על חלוקת השותפים וכאילו הוברר מעיקרא שזה יטול העשרה טלאים אלו וזה יטול התשעה טלאים עם הכלב, דלפי"ז תלוי ברירת הטלה בין הטלאים רק בדעתו, ודעתו הוא מברר עכשיו, והוי כאילו חשב מתחילה לכך, אבל אם נאמר דלענין חלוקת השותפים רק במין אחד יש ברירה ולא בשני מינים, נמצא דאיכא בזה שני אופני שותפות, י"ח טלאים לחלוק טלאים נגד טלאים וטלה אחד עם כלב שתהא יד שניהם שווים בכל אחד מהם, ואח"כ כשחלקו אם היו מתרצים לברר איזהו מן הטלאים יהיו מן הי"ח טלאים, שחלוקתם זה כנגד זה כדין ברירה לומר שזהו חלקו משעה ראשונה, ואיזה טלה שהוא משותף לשניהם עם הכלב היה מהני ברירתם, דכמו שהם מסכימים עכשיו, חשבינן כמו שהיו אומרים ומתנים מעיקרא כך, אבל כיון דבשעת חלוקה לא עשו שום ברור ע"ז ורק לאחר שנטל עשרה טלאים בורר הוא לעצמו טלה שיהיו נגד הכלב, מה מהני ברירתו לברר על אופן השותפות כיון שדבר זה אינו תלוי ברצונו לבד אלא בדעת שני השותפים יחד, באופן דלפי"ז גם אם תהיה עכשיו הסכמת שותף השני לא יועיל כלום, דאיך נימא לברר דעתו למפרע עי"ז שמברר עכשיו בשעה שאינו נוגע לו כלום, וברירת איסור מתוך היתר לא יתכן בשום אופן, וכאן אי אפשר לומר הוברר למפרע שדעתו היה מעיקרא על טלה זה שיהיו נגד הכלב, כיון שזה תלוי אם טלה זה היה מן הי"ח טלאים שהיה על אופן שותפות לחלוק טלאים נגד טלאים דאז אי אפשר שיהיו עליה דין מחיר כלב, או היה הטלה האחד הנשאר שיהיו

יד שניהם שווים בו עם הכלב, ועל ענין זה צריך דעת שניהם, ודעת השותף השני לא נתברר למפרע, דמה שרוצה עכשיו אינו מברר כלום, ובגמרא לא נזכר ג"כ לצרף עכשיו גם דעת השותף השני.

תקכו ועל פי זה מוכח מן הש"ס דתמורה דגם בשני מינים יש ברירה, והוברר מעיקרא שיקח העשרה טלאים והשני הט' והכלב, ונמצא דברירת הטלה בין הטלאים גם מעיקרא היה תלוי רק בדעתו, דלחבירו לא איכפת כלום ושפיר מהני ברירתו עכשיו לברר למפרע. והוא דבר נכון ומסתבר בעזה"י.

תקכח ובקושיא השניה כיון דיש ברירה לומר דזה חלקו המגיע לו משעה הראשונה לישתרו כולם כמו דאמרינן לענין ירושת הגר דאי יש ברירה לא הוי חליפי ע"ז, נלענ"ד דבאמת ענין ברירה בשותפים יש לדון בזה הרבה, דאם נאמר הוברר דזה חלקו משעה הראשונה, וכן בשותף השני, דלכאורה לפי"ז לא היה משותפים כלום רק חלקיהם היו מעורבים, והנה מצינו בש"ס כמה חילוקי דינים בשותפות מה דליכא בתערובות, דהלא בכל מקום דילפינן דשותפות פוטרת לא תפטור תערובות, אלא ודאי גם למ"ד יש ברירה הוא רק על ברור החלוקה משעת חלוקה, היינו דהוברר למפרע דבשעה שיבוא הדבר לידי חלוקה שיטול זה חפץ זה וזה חפץ זה, אבל לא אמרינן הוברר למפרע שכבר חלקו, אלא דעד זמן החלוקה הם משותפים, ויש לכל אחד חצי שאינו מסוים בכל הדבר וכן לשני, וגם קמי שמיא לא איגלאי לסיים חלק של כל אחד קודם חלוקה, ולפי"ז הקנין שיש לכל אחד קודם חלוקה הוא כפי ערך הקנין שיש לכל אחד בדבר המשותף למ"ד אין ברירה, שביארנו שיש לכל אחד דבר שאינו מסוים.

תקכט דלפי"ז אם נוטל הטלה נגד הכלב לא שייך לומר שזכה מראשית הקנין מן הקונה שקנו השותפים, דהרי הקנה לשניהם בשותפות, רק דין השותפות מחייב לחלוק בדבר שיש בו דין חלוקה, ונמצא דמה שזוכה את הטלה הוא ע"י קנין השותפות, היינו ע"י הזכות שיש לשניהם בין בטלה ובין בכלב זכו לחלוק הטלה נגד הכלב, דלפי"ז אף שהוברר משעה הראשונה שיזכה הוא בטלה והשני בכלב אבל זכיתו בטלה הוא ע"י שהיו לו זכות שותפות גם בכלב, ומשום"ה אסור האי טלה מדין מחיר כלב, והא דאמרינן בגר דלמאן דאית ליה ברירה אין בזה חילופי עכו"ם, הוא דוקא בירושה ולא בשותפים, דבירושה יש לומר דמה דנוטל עכשיו המעות אינו ע"י זכותו בעכו"ם אלא שירש כך מאביו, דלא נשתתפו בשותפות עד החלוקה, רק עבר איזה זמן שלא בררו חלק ירושתם.

תקל ועל פי זה יש מקום לומר דגם למ"ד יש ברירה בשני מינים איכא הבדל בין יורשים לשותפים לענין מחיר כלב וחליפי עכו"ם, אף שהתוס' במסכת ע"ז דף ס"ד ע"ב לא כתבו כן. יעו"ש בד"ה תנ"ה שכתבו להדיא דגם בנשתתפו מותר למאן דאית ליה ברירה, י"ל דהרשב"א לא סביר הכי. והא דאמרינן במסכת ביצה דף ל"ז ע"ב לענין תחומים דלמאן דאית ליה ברירה מותר כל אחד להוליד חלקו כרגליו אף שקודם חלוקה יד שניהם שווים היו, התם אין הקנין דמעיקרא מגרע כלום, דבעינן רק שיהיו מבורר מערב יום טוב שביו"ט יזכה זה חלק זה, וכמו דאמרינן שם בשואל כלי ביום טוב אם הבטיחו מערב יום טוב הרי הוא כרגלי השואל אף דלא משך מערב יום טוב ולא קנהו כלל, אלא כיון דנתברר מערב יום טוב שיקח ביום טוב קנה שביתה אצל השואל. כן נראה לענ"ד בענין זה לחומר הנושא.

4. רמב"ם יד החזקה הלכות איסורי המזבח פרק ד

(יז) שני שותפין שחלקו זה לקח עשרה טלאים וזה לקח תשעה וכלב אחד שעם הכלב מותרין אבל העשרה שכנגדו אם יש אחד מהם דמו כדמי הכלב או יתר על דמי הכלב מוציאו מן העשרה כנגד הכלב ויהיה מחירו ושארן מותרים ואם כל אחד ואחד דמיו פחותין מדמי הכלב הרי העשרה כולן אסורים:

• קרית ספר על הלכות איסורי המזבח פרק ד הלכה יז

שני שותפין שחלקו זה לקח עשרה טלאים וזה תשעה וכלב נראה דמדאורייתא כולו טלאים מותרים דטלה שכנגד הכלב נתערב ובטיל מדאורייתא ואפ"י דמי כל אחד פחותין מדמי הכלב איפשר נמי דלא אסירי חד מינייהו מדאורייתא דאף על גב דנשרי טיפונא דכלב אכולהו אפ"ה רובא דכולהו הוי היתר ובטיל מדאורייתא:

שם בגמ' ואי אמרת יש צריכה ליצור חד
מיניהו לצהדי כלב ולשקול והנך
לישתרו, אמר רב אשי כו' הצ"ע דלא שוו
כולהו להדדי ושוי האי כלבא חד ומשהו וכו'.
הנה הרמז"ס ז"ל צפ"ד מהל' איסומ"ז הלי"ז
הביא להאי אוקימתא דרב אשי, וכבר תמהו
האחרונים כיון דקי"ל אין צריכה וכמו שפסק
הר"מ ז"ל גופי' א"כ הרי א"ל לאוקימתא
דרב אשי, ונלח"מ פ"ו מהל' בכורות הל' י'
(ד"ה ואע"פ) הניח צ"ע.

ובתורעק"א על המשניות כ' בזה דכיון
שהמחיר כלב מעורב עם ט'
האחרים שהם מחיר טלה מהתורה צטלים
ברוב אלא דמדרבנן צע"ח חשיבי ולא צטלי
וצדרבנן הרי יש צריכה. ולכך הוצרך הר"מ
ז"ל לאוקימתא דרב אשי, ותמה שם על החוס'
חדשים שכ' דצדרי הרמז"ס אין לתרץ כן
עיי"ש.

ויעוי' צס' "ראשית ציכורים" וצס' נוה"ק
שניהם לדבר אי' מתכוונים להעיר על
חירונו של הגרע"א ז"ל דהכא לא שיך מצד
ציטול ברוב ומשום דענין ציטול ברוב שיך
רק כשהאיסור וההיתר היו מצוררין פעם אי'
ואת"כ נתערבו משא"כ הכא דכל אי' יכול
להיות איסור או היתר וכו' יעוי"ש.

ובשם אהמו"ר שליט"א ראיתי ציישוב ד'
הר"מ ז"ל, דהנה צתמורה ל'. מקשינן
נמי ומתרינין כצשמעתין אלא דשם לא מוזכר
צקושי' הגמ' דתליא צצריה, וצ"ל דס"ל
להרמז"ס ז"ל דלהסוגיא דתמורה לכו"ע צריך
לאוקימתא דרב אשי ומשום דצצרי דכאן מועיל
צצריה לכו"ע צגוונא דשוו כולהו להדדי והטעם
הוא משום דשאני הכא שהי' צידם להחליט
צשעת החלוקה זה כנגד זה, ולכן אף שצאים
להחליט את זה אחר שחלקו, זה עדיף מצריה
דעלמא ולכו"ע צכה"ג יש צצריה, ופסק הר"מ
ז"ל כהסוגיא דתמורה. וכעיי"ז יעוי' גם צס'
ראשית ציכורים הג"ל.

6. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נו עמוד א

הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן הכלאים והטרפה - הקשה בשו"ת רעק"א (תניינא סי' ק"ח, ד"ה עוד יש
לחלק) דהא נקט השטמ"ק בב"מ ו': דבמעשר בהמה אין הולכין אחר הרוב, ולפי זה תימה איך חייבה התורה
מעשר בהמה הלא יש לחוש שמא יש שם טריפה, או שמא יצא העשירי טריפה ולא אזלינן בתר רובא - עי'
בדבריו.

• חדושי רע"א על בכורות דף נו/א

פרט לטרפה [וקשה] איך משכחת עשירי ודאי דלמא טריפה היא, דהא מחמת הרוב עדיין לא מקרי ודאי
להך פוסקים, אע"כ כיון דדנין לכל מילי דאינו טריפה מקרי עשירי ודאי. (ועי' ח"י ב"מ ד"ו באורך):

7. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נז עמוד א

באיזו טריפה מיירי גבי מעשר בהמה, וכיצד ילפינן לשאר טריפות ולכל הקדשים:

א. מבואר כאן דפסול טריפה בכל הקדשים ילפינן ממעשר בהמה. והא דלמעשר פשיטא דטריפה פסול - ילפינן לקמן מדכתיב "כל אשר יעבור תחת השבט" פרט לטרפה שאינה עוברת. [וראה בסוגיא מנחות ו.].

והנה פירשו רש"י ותוס' דהאי טרפה היינו שנחתכו רגליה מארכובה ולמעלה דכה"ג לא חשבינן לה עוברת תחת השבט, וצ"ע א"כ נמעט גם נחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה שגם אינה עוברת - תירצו תוס' כאן [עפ"י גירסת שטמ"ק (י"ח)] דהיא אינה אלא בעלת מום בעלמא, פ' דהא בעלת מום איתרבי למעשר דילפינן לקמן מ"לא יבקר בין טוב לרע", נמצא דע"כ קרא אתי למעט שאינה עוברת משום טריפות, והיינו מן הארכובה ולמעלה. וכן תירץ תוס' הרא"ש חולין קלו:

ב. ולפי זה ניחא נמי היאך ילפינן מדמיעט רחמנא טריפה שאינה עוברת לכל שאר י"ח טריפות שאין מתעשרין. וכן איך ילפינן לפסול טריפה בשאר הקדשים. אולם לפי"ז ניחא דהא כיון שמן הארכובה ולמעלה כשר למעשר מגילוי התורה דבעל מום, על כרחך שאין רצון התורה למעט כל מי שאינה עוברת בפועל, אלא שאינה עוברת מחמת טריפות שבה, וממילא יש למילף לשאר טריפות.

=====

8. עיון יעקב (על עין יעקב) בכורות פרק ט - מעשר בהמה דף נז עמוד ב אות יג

העיד ר' ישמעאל בן סתריאל. נראה דנ"מ בעדותו של דברים אלו שהם לכאורה דברים הנמנעים מלהיות כן ואמרינן בפרק שבועת שתיים דף כ"ט איזו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע לאדם אם לא ראיתי גמל פורח באויר ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד קמ"ל דבנשבע על דברים כאילו שראה דלא הוי שבועת שוא חזי מאן גברא רבא מסהיד עלה ועיין במהרש"א:

9. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נז עמוד ב

העיד רבי ישמעאל בן סתריאל וכו' חזירין שבמקומנו יש להם ששים רבוא וכו' פעם אחת נפל ארז וכו' - כתב מהרש"א ח"א "הגם כי יש להאמין כל אלו הדברים כפשטן, מ"מ ודאי דלא נכתב בתלמוד רק להורות על המכוון בעניינו", ועי' מש"כ בביאור אגדתא זו.

10. מראה כהן מסכת בכורות דף נז עמוד ב

בגמ' וטבעה ששים כרכים. נ"ב עי' בזה"ק ברעיא מהימנא פ' פנחס ד' רט"ז **סוד הגדה זו דעל משיח בן דוד קאי דהוא בר נפלי ע"ש וס' כרכים הם ס' מסכתות על שם ששים המה מלכות** ע"ש באורך:

11. בן יהוידע על בכורות דף נז/ב

... והא דשאל תלמודא ומי שדיא ליה אע"ג דהשואל יודע שאין הדברים כפשוטן אלא הם דרך משל על סוד עמוק, עם כל זה אמר כיון דעשה המשל הזה בביצת יוכני משמע שיש מציאות כזה בעולם שהעוף הזה ישליך ביצתו, ולכך מקשי וכי היש מציאות כזה בעוף זה ולמה עשה המשל בעוף שאין דרכו להשליך ביצתו היה לו לעשות המשל בסתם עוף שדרכו להשליך, ומשני רב אשי גם עוף זה אם יש לו ביצה מוזרת משליך, וגם בתירוץ זה של רב אשי שתירץ מזורתא הואי יש כונה עמוקה השייכה לנמשל, כלומר תפס המשל במין עוף זה שאינו משליך ביצתו שלא מדעת אלא משליכה בדעת ובכונה משום דהיא מזורתא ללמד דכן הוא הענין בנמשל המדבר על השבירה שהיה בכלים דב"ן שלא היה במקרה חלילה כי אם בכונה ובהשגחה, וכמ"ש רבינו זלה"ה בעץ חיים שער הכללים פרק ב' דיש בזה חקירה גדולה על מה עשה ה' ככה מאחר דהכל גלוי וידוע לפניו יתברך, ואמר שם ב' תשובות בדבר ע"ש, נמצא הכל בכונה נעשה ולתת שכר טוב לצדיקים, והשי"ת ברחמיו יעזרינו על דבר כבוד שמו אכ"ר:

האם מעשר בהמה מצוה חיובית או מצוה קיומית?

12. רש"י ד"ה שלש גרנות למעשר בהמה נו:

כלומר בשלשה פרקים בשנה הוי זמן מעשר בהמה שהבהמות שילדו לו בין פרק לפרק צריך לו לעשר כשיגיע הפרק דמשיגיע הפרק לא יאכל מהן לכתחלה מדרבנן בלא מעשר אבל קודם לכן מותר דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו דהעשירי קודש מאחר שקרא עליו שם אבל הרשות בידו לאוכלו בלא מעשר אבל בהני שלשה זמנים הצריכוהו חכמים שלא יאכל לכתחלה בלא מעשר ובגמרא מפרש מאי שנא בהני זמנים ומאי טעמא נקט לשון גרנות:

13. רמב"ם יד החזקה - הלכות בכורות פרק ו

- (א) מצות עשה להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שילדו לאדם בכל שנה ושנה ואין מצוה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר וכל מעשר בקר וצאן וגו'...
- (ג) הכל חייבין במעשר בהמה כהנים לויים וישראלים:

14. חידושי בתרא

(תרפא) נו: מתני' — שעד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט. וכתב החזו"א ז"ל בכורות סכ"ז ריש סק"ג וז"ל מלשון רש"י (בא"ד ג' גרנות וז"ל דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו דהעשירי קודש מאחר שקרא עליו שם אבל הרשות בידו לאוכלו בלא מעשר ע"כ) משמע דמעשר בהמה רשות שאם עישר קודש אבל אין חיוב מדאורייתא לעשר, אבל לשון הר"מ פ"ו מבכורות משמע שזו מ"ע חיובית, וכן אמרו לעיל נג: עשר תעשר בב' מעשרות הכתוב מדבר, ובסכ"ז עשה ע"ח כתב היא שצונו להוציא עשור כו', ויש לעי' אם רשאי מה"ת למכור ולשחוט לעולם ואינו עובר בעשה לעולם, א"כ היכן הוא הציווי לעשר, והיה נראה דאיכא בל תאחר בהפרשת מעשר כי היכי דאמרינן בכל קרבני חיוב, כדאמר בראש השנה ו. חד דאמר ולא אפריש [וחד דאפריש ולא אקריב], וברגל א' עובר בעשה, וכבר עמד על זה בטו"א שם וכתב דאין על הפרשה משום ב"ת במעשר כו', והנה קים לי' להגאון ז"ל דאיכא חיוב לעשר דאם הוא רשות לא שייך בל תאחר, אבל אם נימא דאם אינו מעשר אינו עובר לא משום ביטול עשה דמעשר, ולא משום עשה דבל תאחר, א"כ נפל החיוב בבירא, ואפשר לומר דאיכא ב"ת בהפרשה וברגל א' עובר בעשה, ומ"מ רשאי למכור ולשחוט קודם הרגל, דזה אינו ביטול המצוה אלא גורם לאפטורי ובוזה אין איסור, ואם הגיע הרגל ויש לו בהמות ולא עישרן עובר בעשה דאיחור כו' ע"כ.

ולכאורה גם לטו"א דאין בל תאחר ויכול להתמהמה בעישורו משנה לשנה, מ"מ אם מת מבלי לעשר עבר בעשה שלמעשה לא קיימה, דומיא דשאר מצות עשה גם כשאניסם בבל תאחר, כגון מילה, דאם מת מבלי למול, איגלאי שעבר על עשה.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נו עמוד ב

משנה. עד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט וכו'. מלשון רש"י משמע דמעשר בהמה רשות שאם עישר קודש, אבל אין חיוב מן התורה לעשר, וכן מדוקדק לשון הכתוב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה", ולא נאמר שמצוה לעשרו.

וכן נראה מדברי הר"ן בחידושו על ר"ה פ"ק (דף ה' א) בד"ה בפיד, וז"ל חי' הר"ן שם, וקשיא לי אמאי לא מנינן בהך ברייתא מעשרות ובכור ומעשר ופסח וכו' ונ"ל דהיינו טעמא משום דהנהו כולו לא שייך בהו אמר ולא אפשריה דבכור ומעשר ופסח מופרשין הן וכו'. עכ"ל.

ודברי הר"ן צריכין תוספת ביאור דבשלמא בבכור מופרש ועומד. ובפסח כוונת הר"ן כמ"ש בגמ' שם, אך לענין מעשר בהמה צ"ב דהרי אינו מופרש ועומד. וצ"ל דכוונת הר"ן מצד דאין חיוב מן התורה להפריש מעש"ב, והוי רשות, ונמצא שכל ה"חיוב" מתחיל עליו רק אחרי שהעביר תחת השבט, וע"ז כתב הר"ן דמופרשין הן, ונשאר ב"ת רק על ההקרבה, ועכ"פ מבואר בר"ן כשיטת רש"י בשמעתין דאין חיוב מן התורה לעשרן. ובחזו"א כתב דהרמב"ם חולק בזה על הרש"י וז"ל החזו"א: מלשון רש"י משמע דמעש"ב רשות שאם עישר קדוש אבל אין חיוב מדאורייתא לעשר, אבל לשון הרמב"ם (פ"ו מבכורות) משמע שזו מ"ע חיובית, וכן אמרו לעיל (נ"ג ב) עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר, ובסהמ"צ (עשה ע"ח) כתב הוא שצונו להוציא עישור וכו', ויש לעיין אם רשאי מן התורה למכור ולשחוט לעולם ואינו עובר בעשה לעולם, א"כ היכן הוא הציווי לעשר והיה נראה דאיכא ב"ת בהפרשת מעשר וכו' וברגל אחד עובר בעשה, ומ"מ רשאי למכור ולשחוט קודם הרגל דזה אינו ביטול המצוה אלא גורם לאפטורי ובזה אין איסור, ואם הגיע הרגל ויש לו עשר בהמות ולא עישרן עובר בעשה דאיחור עכ"ל החזו"א, ועיי"ש שהאריך עוד בזה. ולכאורה י"ל בדעת הרמב"ם דהמ"ע החיובית מתחיל משהכניסן לדיר [ע"מ לעשרן] והשתא א"ש והא דמה"ת שרי למכור ולשחוט, דזה קודם שהכניסן לדיר, וגם בשיטת רש"י י"ל כן דמודה בהכניסן לדיר יש עליו מ"ע חיובית, ולפי"ז אין מחלוקת בין רש"י לרמב"ם אכן בהר"ן שהבאנו לעיל מבואר דגם בהכניסן לדיר אין חיוב לעשר, דהרי כתב הר"ן דבמעש"ב לא משכחת לה שיעבור בב"ת על הפרשתו.

16. ספר יד בנימין

במשנה שלש גרנות למעשר בהמה וכו'. הנה מפירש"י ז"ל מבואר דענין מלות מעשר בהמה אינו אלא רשות ואינו מלוא חובית, והרי הרשות צידו לאוכלו אף קודם מעשר כו'.

וצ"ע מהתו"כ סו"פ בחוקתי (והבאנו לעיל נ"ג בגמ' ד"ה צפני הצית) דמבואר שם שהוא מלוא חובית וכדילפי' שם מקראי דמעשר בהמה צעמוד ועשר עיי"ש. וכן מבואר ברמב"ם רפ"ו מהל' בכורות.

ויעוי' עוד חזו"א בכורות סי' כ"ז ס"ק ג' שהעיר מהא דתנן לעיל כ"ד ע"ב מעשר בהמה מנטרף כמלא רגל בהמה רועה, והיינו דיש לו ה' כאן וה' צרחוק ט"ז מיל מנטרפין, א"כ שמעי' דיש חיוב לעשר והיינו מלוא חובית דאם מעש"ב רשות מאי נפקותא בצירוף הלא בשעת מנין המעשר צריך להציא למקום א' ואף אם הי' צין אלו לאלו ל"ב מיל והציאן במקום אחד שפיר מעשר דהרי השתא נתחייבו, אע"כ כשמנטרפין חייב להציאן למקום אחד ולעשרן וכדתנן היו לו צאמנע מציא ומעשרן והיינו מלוא חובית שחייב להציאן, וכו' דמיהו יש לדחות דאירי צאחר הגורן ומדרבנן, וכל שלא ננטרפו מותר למכור ולשחוט, אבל אי ננטרפו אסור למכור ולשחוט, אלא דלא משמע כן שהרי עדיין לא שנינו משנת גרנות.

והנה הטו"א לר"ה דף ד' כתב להוכיח
ממשנתנו לליכא כל תאמר בהפרשת
מעשר בהמה (כי היכי דליכא צאמר קרבנות
חיוב כדאמר ר"ה ו' חד דאמר ולא אפריש),
דאי ליכא כל תאמר א"כ צרגל א' עובר
בעשה, ואילו צמשתנו תנן ג' גרנות למעש"צ
כו' וא"כ הנולדים ציטן מתעשרין קודם עזרת
והרי עובר בעשה אע"כ דאין עובר בעשה.
ועיי"ש הטעם שהרי יכול להטיל מוס צכול
עדרי' וכו' עיי"ש.

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נז עמוד ב

והטו"א פ"ק דר"ה (דף ד' א) בד"ה בכור ומעשר, כתב להוכיח משמעתין דמעשר בהמה שייך רק ב"ת באפריש ולא אקריב אבל בלא אפריש אין עובר בב"ת, דבסתם אותן שנולדו מפרוס הרגל ואילך וכשמגיע הרגל כבר עבר עליהן ז' ימים וראויין להקרבה, ואמרו בשמעתין דגורן שלהן הוא בפרוס הרגל הבא. וקשה הרי עוברין בעשה ברגל ראשון אלא ע"כ דאין דין ב"ת על הפרשת מעש"ב, והטעם בזה כתב הטו"א משום דמעש"ב חלוק משאר קרבנות, דבכל הקרבנות בין הבאין בחובה בין הבאין בנדר א"א לקיים חיובו בלא הקרבה, ומש"ה כל שלא הפרישן עובר בב"ת על ההפרשה דהרי א"א להקריבן בלא שיפרישן והרי בע"כ נתחייב בהקרבנות ולכך עובר [גם] על הפרשתו, משא"כ מעש"ב דיכול לקיים חיובו בלא הקרבה שהרי אמרו בריש פירקין דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה קודם שיעבירן תחת השבט, ובכה"ג אין קדושן ליקרב, נמצא דביסוד חיובו אין החיוב על "הקרבה" דווקא אלא רק על הפרשתו לקדושת מעשר, ועל חיוב הפרשה והקדשה [שאין מחייב ב"הקרבה"] אין עוברין בב"ת.

ומבואר בטו"א דנקט בפשיטות דעכ"פ יש מצוה חיובית להעבירן תחת השבט, ודלא כשיטת רש"י ושיטת הר"ן בר"ה הנ"ל. דלפי רש"י ל"ש כלל ב"ת ואי"צ להגיע לסברת הטו"א וכמו שבארנו בדעת הר"ן דל"ש ב"ת על הפרשת מעש"ב כיון שאין בזה כלל מצוה חיובית והטו"א נקט שיש מצוה חיובית [או דנקט עכ"פ דאחרי שנכנסו לדיר יש עליו מצוה חיובית] ולכך הוצרך לומר טעם שאין עובר בב"ת על הפרשתן מכיון שאינו מחוייב ב"הקרבה", ורק מחוייב ב"הפרשה", ועיי"ן מש"כ החזו"א על דברי הטו"א.

ועולה מהנ"ל, דמדברי הרמב"ם משמע שיש מ"ע חיובית לעשר בהמותיו, וכן נקט הטו"א בפשיטות, ומפירש"י והר"ן עולה שאין מ"ע חיובית, אלא דבשיטת רש"י י"ל דמודה דאחרי שהכניסן לדיר חל עליו חיוב, וכן י"ל גם בשיטת הרמב"ם דהחיוב הוא רק אחרי שהכניסן לדיר.

והנה לעיל (נ"ד ב) תנן מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה והוא ט"ז מיל, וכבר כתבנו שם דיש לדקדק להמבואר ברש"י כאן שמן התורה אין מצוה חיובית לעשר א"כ איזה דין חל ב"צירוף" של ט"ז מיל, ובארנו שם דבלא צירוף אין עדיין מצוות מעש"ב עליו כלל, ואחר ה"צירוף" של ט"ז מיל חל עליו מצוה, אך עדיין אין זה חיוב, ואחר שיכנס לדיר בזה יתכן שיש גם "חיוב" וכמו שנתבאר לעיל הצדדים בזה.

בדרך אחר בארנו דלעולם הכניסה לדיר עושה "חיוב", אלא דבכדי להתחייב בעינן תרתי גם שיהיה "צירוף" של ט"ז מיל, וגם שיכניסן לדיר ורק בצירוף כל הנ"ל חל עליו חיוב, ונצטרך לדחוק לפי"ז דכשמכניסן לדיר [בלא "צירוף" קודם לכן] אין ההכנסה לדיר נחשבת [גם] ל"צירוף" ד"צירוף" זהו רק במקום מרעה שלהם דווקא, ודוחק.

[ולכאורה יש להקשות על שיטת הרמב"ם אי נוקים בדבריו שיש חיוב מן התורה לעשר, ומי שאינו מעשר ה"ז מבטל מ"ע [וכמו שנקט החזו"א בדעת הרמב"ם] וקשה ממ"ש בריש פירקין דחזו"ל ביטלו מ"ע של מעש"ב בזמא"ז מפני התקלה, ואמאי לא תיקנו להקנות אוזן הנולדים לעכו"ם [או לחבירו], ויהיה פטור של שותפין, לשיטת רש"י בפטור שותפין], ונרויח בזה שלא יבואו כלל לידי "ביטול" מ"ע, דלא יחול החיוב מעיקרו, וזה

עדיף ממה שתיקנו להפקיע מעש"ב שע"ז יש "ביטול" מ"ע שנתחייבו בה. ואין לתרץ דחששו שלא ידעו כולם להקנות כראוי ואז יבואו לידי תקלה. דאכתי יכלו לתקן זה וזה, היינו גם לתקן הקנאת אוזן העובר, וגם לתקן דמי שלא הקנה, לא יפריש מעש"ב, ועכ"פ יהיה בזה רווח גדול לכל אלו שהקנו אוזן העוברים שלא יבואו לידי "ביטול" מ"ע. ולכאורא זהו ראייה חזקה לשיטת רש"י שאין מה"ת "חיוב" לעשר כלל, וממילא בלא"ה אין באין לידי "ביטול" מ"ע.

ויש לדחות, דמכיון דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשו"א"ת, לא ראו חכמים צורך "לתקן" תקנה שלא יבואו לידי "ביטול" מ"ע ועדיף לחכמים לתקן מילתא ששוה לכולם].

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נז עמוד ב

מ"ש תלת וכו' ומ"ש בהני זימני וכו'. [ויש לדון אם כל עיקר תקנות גרנות למעש"ב הוא מצד הטעם שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים, או דעיקר הטעם הוא כדי שיקיימו מצוות מעש"ב. והטעם של "בהמה מצויה לעולי רגלים" זהו רק טעם למה תיקנו דווקא בהני זימני. וכך נוטה לשון הש"ס שאמרו "ומאי שנא בהני זימני וכו' כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים", משמע דרך תקנת "הני זימני" הוא משום עולי רגלים, אבל עיקר תקנת גרנות אינו משום עולי רגלים, וכ"מ מלשון הרש"י במשנה. ונראה כהצד הראשון הנ"ל, דכל עיקר תקנת גרנות משום עולי רגלים הוא. א"ה, וכן משמע מלשון הרע"ב, עי"ש].

20. עיין רש"י כת"י ד"ה לא ישחוט

21. מרומי שדה מסכת בכורות דף נז עמוד ב

במשנה. הגיע הגורן לא ישחוט ואם שחט פטור. נראה דכל זה כל זמן שלא יצא במנין, אבל שהתחיל למנות ויצא הוי טבל ואסור לשחוט עד שיצא העשירי, אלא שאינו טבל שיהא חייב מיתה. וראיה לזה מדאי' בב"מ דף ו' ב' לענין ספיקות נעשריה ממ"נ כו' ואי לאו בר חיובא הוא נפטר במנין הראוי כו', ולמאי נצרך להא דרבא, תיפוק ליה דלא גרע במה שמעשר ממה שלא היה מעשר כלל. אלא ודאי אי היה מעשר הוי היוצאים אסירי משום טבל עד שיעשר, משו"ה קאמר דפטורים משום מנין הראוי, דאי לא עלה בידו לעשר מותרים באכילה, אבל כ"ז דאפשר לגמור המנין אסורים באכילה עד שיעשר:

=====

א. תוספות מסכת בכורות דף נז עמוד ב

בפרוס הפסח - ... דעיקר מה שדורשין בהלכות הרגל קודם לרגל אינו אלא מפני קרבנות כדמשמע פ"ק דע"ז (דף ה:) דפריך לפני חגיהן ג' ימים ותו לא והתניא דורשין בהלכות הפסח כו' [ומשני] לדידן אפי' דוק שבעין פסלינן להקרבה מיבעי ל' יום ועיקר דרשא דהלכות פסח משום פסח גופיה הנשחט ע"פ ולא משום ימות הפסח ...

בענין שואלים ודורשים

ב. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יב עמוד ב

בגמ': שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום. הנה במגילה (ד א) איתא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח וכו'. ומבואר דקודם לפסח אין חיוב. והקשו שם הראשונים (ה"ה הרשב"א הריטב"א והר"ן) מהברייתא דהכא דקתני שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום. ותירצו שללמוד ולדרוש בהלכות החג זה דוקא בחג עצמו. ואילו מש"כ בברייתא דידן ששואלין קודם לפסח שלושים יום, זה רק לענין תלמיד ששואל את רבו בהלכות הפסח, שרבו צריך להיזקק לו כי נקרא שואל כענין.

והנה לפי הגירסה שלפנינו כאן "שואלין בהלכות הפסח", ולא כתוב "שואלין ודורשין", מדוייק תירוץ הראשונים הנ"ל דמש"כ ששואלין קודם לפסח שלושים יום זה רק לענין תלמיד ששואל את רבו בהלכות הפסח, שרבו

צריך להיזקק לו כי נקרא שואל כענין, משא"כ בחג עצמו יש גם "לדרוש" בענינו של יום. אבל בפסחים (ו א) הגירסה היא "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום" וכו'.

והנה השו"ע (או"ח סי' תכ"ט) כתב כהגירסא כאן "שואלים בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום". ולא כתב "שואלין ודורשין". [ועיין "חק יעקב" ובפרמ"ג שדייקו מזה דס"ל להמחבר כתירוץ הר"ן הנ"ל. אלא שיל"ע ממש"כ המחבר עצמו בחו"מ (סי' שמ"ו סי"ג) וז"ל: "ולפני המועדים שדרך לדרוש לעם הלכות המועד הוא נשאל להם", משמע שס"ל שזה לא רק ענין ש"שואלים", אלא אף "דורשים"].

אולם מדברי התוס' במגילה (ד. ד"ה מאי איריא) מבואר שהבינו כפשוטו שיש ללמוד ההלכות החל משלושים יום קודם, ובנוסף לזה גם בחג עצמו, וכן הביא בביתאור הלכה מרש"י בכ"מ ועוד ראשונים שיש חיוב ללמוד ההלכות שלושים יום קודם. ועיי"ש שהקשה מכמה מקומות שמוכת כן, ודלא כהר"ן והראשונים הנ"ל שזה רק לענין תלמיד שואל כענין.

ולכאורה לפי"ז שיש חיוב ללמוד ההלכות ל' יום קודם לחג, צ"ב במה שהגמ' מביאה שם את הברייתא דמשה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין רק בחג עצמו, ואיזה חילוק יש בין תקנת משה זו, לחיוב שאנו למדין ללמוד כל השלושים יום קודם. וכמו"כ יש להבין מאיזה טעם יש ללמוד עוד את ההלכות גם בחג עצמו.

ה"בית יוסף" בסי' תכ"ט, לאחר שהביא את תירוץ הר"ן הנ"ל ביישוב שתי הברייתות שהשלושים יום קודם זה רק לענין תלמיד ששואל, כתב ליישב עוד תירוץ, וז"ל: ועוד יש לומר דיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום, כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי, מה שאין כן בשאר מועדים, דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר יום טוב, ובסוכות אף על גב דאיכא מצות סוכה ולולב אין צריך ללמוד בהם כל כך דינים, דאפילו סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה (סוכה ח ב) ובדפנות סגי בשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (שם ו ב), ולולבים ואתרוגים רובם כשרים, ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג ומשום הכי לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם והא דתניא ששואלין בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביום טוב וכו' עכ"ל.

ומבואר בדבריו שני חידושים, א. שכל הדין ללמוד את הלכות הפסח שלושים יום קודם, נאמר דוקא על פסח ולא על שאר יום טוב. ב. שכל הטעם בזה הוא רק כדי שיוכלו להספיק לדעת את כל ההלכות, [וכמו שאנו אומרים לגבי הלכות סוכה וד' מינים שמאחר ואין צריך ללמוד כ"כ את הלכותיהן, א"צ שלושים יום. ויש להסתפק באחד שהוא ת"ח ויודע כבר כל ההלכות על בוריים, אי אמרינן בזה לא פלוג וחייב ג"כ ללמוד ל' יום קודם, וי"ל כמה טעמים בזה ואכמ"ל]. משא"כ מתקנת משה שיהיו דורשין הלכות חג בחג זה שייך בכל יום טוב, וכן אף לאחר שיוודעים ההלכות, [והטעם בזה יבואר להלן בע"ה].

עוד כתב הב"י תירוץ שלישי [על סתירת הברייתות], וז"ל: ועוד יש לומר דבפרק קמא דעבודה זרה (ה ב) אמרינן דטעמא דבעינן קודם לפסח שלשים יום מפני הקרבן כדי לבדוקו ממומין, כלומר שכל ישראל חייבין להקריב קרבן לחג, זה צריכין שלשים יום לדרוש להם בהלכות הפסח, כדי שיהא שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין, ואף על גב דהשתא בעוונותינו אין לנו קרבן, כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהיו דורשין שלשים יום קודם תקנה לא זזה ממקומה. עכ"ל. והנה גם לפי תירוץ זה אמנם מבואר שדין ל' יום קודם שייך דוקא לענין חג הפסח, אולם אי"ז רק כדי לדעת את ההלכות, אלא אפילו מי שבקי בהן שייך לחיוב זה, כי התקנה מזמן שהיה קרבן פסח לא זזה ממקומה.

ועיין בט"ז (סי' תכ"ט ס"ק א') שכתב ג"כ שהדין דשואלין ודורשין קודם הפסח שלושים יום זה דוקא בפסח משום שהלכותיו מרובות, אבל בשאר יום טוב סגי בפחות מל' יום, ויש שחולקין בזה, וכן נקט בפשיטות במג"א דה"ה בכל יום טוב צריך שלושים יום קודם. ולכאורה יש להקשות על הב"י והט"ז מדברי הרש"י בסוכה (ט א) גבי סוכה ישנה, שכתב (בד"ה ב"ש פוסלין וכו') וז"ל: כיון דשואלין בהלכות החג קודם החג ל' יום וכו'. הרי מבואר להדיא בדבריו שאפילו גבי סוכות אמרינן דשואלין ל' יום קודם. ומצאתי שכן הקשה שם המהרש"א על הב"י, וכן עמד בזה הב"ח. [אלא שיש לעיין דאכתי אין ראיה מרש"י כאן שסובר כצריך ללמוד ההלכות, דאולי אפ"ל דס"ל כתירוץ הר"ן והראשונים שהבאנו לעיל שהשלושים יום זה רק

לענין תלמיד ששואל, אלא שבביאור הלכה (סי' תכ"ט) כתב שברש"י בכמה מקומות מבואר להדיא דהחייב הוא לדרוש כל השלושים יום קודם, עיין שם].

אלא שעדיין יש לבאר, מה הטעם בתקנת משה שיהיו עוסקין בענייניו של יום הלכות פסח בפסח וכו', ובפרט לתירוץ השני בב"י הנ"ל הרי אי"ז כדי לידע ההלכות, שזה כבר למדו ל' יום קודם. וכתב הב"י "היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד" וכו'. והב"ח הקשה עליו דמלשון רש"י והר"ן מבואר שמדובר על ההלכות והדינים השייכים למועד בזמנו וכו'.

ונראה לבאר, שאפילו אם הכוונה ללימוד ההלכות, זה ברור שאין זה רק כדי לדעת אותם, כי לשם זה הרי יש את כל השלושים יום קודם, אלא שלקיום מצות היום בשלימות יש לעיין ולעסוק בהלכות החג ועניניו וטעמיו, וכמו שידוע שקריאת ולימוד הענין מסוגל להביא לתוך האדם, ההשפעה של המצוה שעוסק בה, וכענין שאחז"ל (מנחות ק"א) א"ר יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו'. וכן איתא לקמן (לא ב) סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן. [וע"ע מש"כ בזה לקמן בגמ' שם, ובספר "תורה אור" להח"ח פ"א]. ואפילו בזמן שבית המקדש קיים, כדי שיושג התיקון והריצוי השלם היה מן הצורך לקרות גם פרשת הקרבן יחד עם הבאתו, וכמו שביאר מרן הח"ח בספרו על התורה בפ' צו.

וענין זה שלימוד הענין והפרשה חשוב כעשייתו, מצינו שזה שייך לא רק בקרבנות, אלא גם בכל שאר המצוות. וכמו שכתב בהקדמת ספר הסמ"ג, וכן כתב המבי"ט בהקדמתו לספר "קריית ספר" בפ"ז, שמפרש בזה איך יכול כל אחד מישראל בכל הזמנים להשיג התיקונים בכל התרי"ג מצוות. ועיין עוד מש"כ הח"ח בספרו "תורה אור" פ"ד בארוכה בזה. וכן מתבאר בהקדמת ספר "אגלי טל", ובפירושו "רוח חיים" על אבות פ"ו מ"א בד"ה זוכה. ועיין בשל"ה הקדוש מסכת שבת עניני התפילות (דף צט - א) סוף ד"ה כתב הטור [והובאו דבריו בא"ר ובשע"ת או"ח סי' ש'], דמי שאין בידו לאכול סעודת מלוה דמלכה ילמוד המאמרים והדינים המוזכרים בסעודה זו ויהיו לרצון אמרי פיו כאילו היה עושה כן וכו' עכ"ל.

וממילא י"ל דזהו גם יסוד תקנת משרע"ה לקרות בתורה בפרשת המועד ושיהיו שואלים ודורשים בעניניו של יום בכל חג וחג, מאחר והקריאה וההתעסקות בתורת החג הוא דרך להשגת המטרה של קדושת היום, וכמש"כ במד"ר שיר השירים (א' א') "נזכירה דודיך מין, מיינה של תורה, כגון הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". והרמח"ל בספרו "דרך ה'" (ח"ד פ"ח סוף אות ו') כתב וז"ל: וגם בזמנים המיוחדים כפי ענינם ראוי שנקרא פרשיות הנוגעות לענינים ההם, לחזק הארת הימים ע"י כח התורה שהוא הכח היותר חזק שיש לנו. עכ"ל. וא"כ עצם העיסוק במצות היום של הפסח והחג בהלכותיהן וטעמיהן, זה משלים את קיום המצוה והידורה. (מספר "עלי ורדים" מגילה ד א)

ג. ספר עינים למשפט

אולם מהא דהשמיט הר"מ זה י"ל דס"ל שאמנם חיובא ליכא דבזה לא אמרו שמשה "תקן" ואינו אלא שראוי לנהוג כך וכשאר צרכי החג שראוי להשתדל קודם החג ל' יום וכמ"ש המאירי בר"ה שם וגם זה בכלל, וכיון שרק ראוי לעשות כן אין הכרח להר"מ שיביא בחבורו, והרי אף כל מדת חסידות וכהא שאמרו בריש ב"ב לעמוד בקומתו של חברו כו' שבגמ' שם אמרו "אסור" ומ"מ הר"מ השמיטו והשיב בת' לחכמי ליניל מפני שאינו אלא משום מד"ח וכמ"ש בחי' שם, ומכיון שראוי לנהוג כן

ע"כ שפיר הוי שואל כענין, וא"ש גם הנפ"מ מ"ש הט"ז, ולא כתבו הר"מ זה גבי נזקקין לשואל כענין (בה' ת"ת פ"ד ה"ח) מרוב פשיטותו וכנ"ל, (וער"מ בפ"א מה' מגילה ה"יג ומשה"ק הלח"מ ולק"מ וכמ"ש במקו"א). ועי' בת"ל (בסי' תכט) דמשמע שס"ל להש"ע כהר"ן וע"כ דייק וכי שואלין ולא כי כטור ודורשין וד' הר"ן הם ד' הרשב"א (מגילה ל') כמ"ש, אבל כמה ראשונים חולקים ע"ז וד' הרשב"א ור"ן יחידאי ביניהו ע"ש, ועי' תוס' מגילה ד ע"א ד"ה מאי.

ט. שואלין בהלכות פסח, סמ"ג עשין ריב, וע"ש מג"א יט"ז.
והר"מ השמיטה וכתב רק (בה' תפלה פ"ג ה"ח) ובקדמה לזרעים ד"ה והחלק החמישי וכ"ה בסמ"ג עשין יט ועטוש"ע שם) הא דאמרו (בסוף מגילה ובכ"ד) שמשה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום הלכות פסח בפסח כו' וצ"ע.

ד. דף על הדף מסכת בכורות דף נו עמוד ב

בגמ': במקומינו מפשיטים את המתה ומלבישים את החי', חזירין שבמקומותינו יש לו ס"ה קלפין בבית המסס שלו, ארז א' נפל במקומותינו ועברו ט"ז קרונות על חודו, ביצת בר יוכני נפל פעם א', והטביע ס' כרכים וכו'.

החתם סופר על התורה (סו"פ במדבר) ביאר אגדה פלאית זו, דקאי על זמן הגאולה כאשר יהי' תיקון השלם ומלכות הרשעה תכלה מן הארץ, וזהו מ"ש מפשיטין את המתה, את עור הבהמה המתה, שמוציאין מהרשעים את הקדושה שבתוכם, ומלבישין את החי', אלו בני ישראל שהם זרע א - ל חי.

ומבאר והולך, חזירין שבמקומותינו, מלכות אדום שעליה נאמר יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ' י"ד), "יש לו ס"ר קלפין" שחיותם מס"ר מלאכי חבלה וקליפות, שהסירו את העדי מעל בנ"י בהר חורב כשחטאו בעגל, "בבית המסס שלו" - ועי"ז בהמסס שלהם הם מרבים כל ימיהם באכילה ושת"י ומילוי הכרס.

ואז נשאלת השאלה: "ארז א' נפל במקומותינו", הוא החטא הגדול - חטא העגל, "ועברו ט"ז קרונות על חודו", הוא הט"ז ימים שבין ל"ג בעומר לשבועות שאז התנוצץ על בנ"י האור של כתרי נעשה ונשמע, ולמה כל זה ניטל מהם, הכל עבור חטא אחד, והגוים מנגד שמחים ועליזים לא דוויים ולא סחופים.

והתירוץ הוא: "ביצת בר יוכני נפלה פעם א' והטביע ס' כרכים", ס' כרכים אלו האומות כמו שנא' (סוף שה"ש) ששים המה מלכות, ולהם מגיע העונש בפעם א' כדי שיאבדו, משא"כ בני ישראל העונש שלהם ברחמים ותמלה, לאט לאט כדאי' בע"ז (ד' ע"א).

ומקשה: "ומי שדיא ביצה", והלא מהרשעים והגוים צריך להוציא מהם הקדושה, ולא לכלותם, וכמו שנאמר "כנף רננים נעלסה, נושא עולה ומתחטא (כדפירש")".

ומשני: "ההיא מוזרתא הוה" העוסקים לשמה, מעלה את הקדושה מתוך הטומאה, אבל העוסקים שלא לשמה, אין אפשרות רק לבטל את הרשעים כליל.

ה. רבינו בחיי ויקרא פרשת שמייני פרק יא

ובמדרש: הזכיר כאן ארבע חיות אלה בארבעה פסוקים, כל חיה וחיה בפסוק בפני עצמו, לרמוז על ארבע

מלכיות שהיו בזמנים חלוקים כל אחד ואחד גלות בפני עצמו. ודרשו רז"ל (תנחומא שמייני, ח) את הגמל זו מלכות בבל, שנאמר: (תהלים קלז, ח) "בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו". את השפן, זו יון שבטלה התורה מפי הנביאים, שנאמר: (עמוס ח, יא) "הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", וכתוב: (עמוס ח, יב) "ונעו מים עד ים". ואת הארנבת, זו מדי שעשתה את ישראל פאה והפקר להשמיד להרוג ולאבד, וכן שם אשת תלמי ארנבת שמה. ואת החזיר, זו מלכות גלות הרביעי, שנאמר: (תהלים פ, יד) "יכרסמנה חזיר מיער". ...

ומדרש תנחומא: למה נמשלה מלכות זו לחזיר, שעתידי הקב"ה להחזיר עליהן מדת הדין. ויש נוסחאות שכתוב בהן: שעתידי להחזיר העטרה ליושנה, והענין כי שני המקדשים נבנו ע"י ישראל, בית ראשון בנה שלמה שהוא מזרע יהודה, בית שני בנה זרובבל שהיה ג"כ מזרע יהודה, שנאמר: (זכריה ד, ח) "ידי זרובבל יסדו" וגו', ונעשה על ידי כורש שנתן רשות בזה, אבל הבית השלישי עתידי אומה זו לבנותו, וזהו שאמרו: עתידי להחזיר העטרה ליושנה, לפי שהוא החריבו.

ויש נוסחאות שכתוב:

עתידי הקב"ה להחזירו לנו, וההמון מבינים שהחזיר יהיה טהור לישראל, אבל באור הענין על הכח שלו שהוא מצר לישראל, ולעתידי ישוב עם שאר כל הכחות לעזור ולתמוך לישראל כי ירבה השלום בעולם, שנאמר: (ישעיה יא, ו) "וגר זאב עם כבש" וגו', וכתוב: (ישעיה יא, ט) "לא ירעו ואל ישחיתו בכל הר קדשי".